

Kliimaministeriumile

Teie: 29.04.2024 nr 21-1/24/1181-3

Meie: 30.05.2024 nr 1-5/24/6231

Eesti Keskkonnaühenduste Koja seisukoht energiamajanduse arengukava aastani 2035 strateegilise keskkonnamõju hindamise aruande kohta

Käesolevaga edastame oma märkused ja ettepanekud energiamajanduse arengukava aastani 2035 strateegilise keskkonnamõju hindamise aruande kohta

Tagasiside KSH aruandele

- Palume täpsustada, milliste valdkondade mõjude hindamine toimub paralleelselt ENMAKi KSH aruande ja ENMAK 2035 koostamisega (lk 6).
- Kuna ENMAK 2035 ei hõlma vedelkütuste sh põlevikivõli ja puitkütuste tootmise ja kasutusega seotud tegevusi, siis palume viidata täpsemalt, milline arengukava neid käsitleb ja millises arengukavas toimub nendega seotud mõjude hindamine sh kumulatiivne mõjude hindamine. See on väga oluline arvestades põlevkiviõli tootmise ning põlevkivist elektri tootmise seoseid: põlevkivi kaevandamismahtude tagamine, õlitööstuse uttegaasi põletamine soojuselektrijaamades, õlitehaste elektritoodangu osalemine elektriturul jne.
- ENMAK 2035 sissejuhatuses viidatakse, et see on sisendiks riiklikule energia-ja kliimakavale aastani 2030 (REKK). See jääb arusaamatuks, kuna REKK lõppversioon on välja töötatud 19.12.2019.¹
- KSH aruandes (lk 16) selgitatakse, et mõju hindamine toob välja erinevate tehnoloogiate positiivsed ja negatiivsed mõjud (vt pt „8 Eeldatavalt kaasnev oluline mõju“), kuid stsenariumi valik jääb ENMAK 2035 tööühmale arvestades ka muid, looduskeskkonnaväliseid, asjaolusid. Stsenariumide kontseptsioon on ebaselge, sest näeme küll prognoose energialiigiti, kuid mitte stsenariume, mis hõlmaksid konkreetseid suundi või hülgaksid need, samuti ei ole stsenariume, mis seaksid nt arendussuundadele kindlad võimsuspiirid. Nt ENMAK eelnõu lk 9-10 kirjeldatakse, et *“Arvestades toodangut, elektri hindamist ja kasvuhoonegaaside heite vähenemist aitavad kliimanetraalsele elektritootmisele üle minna eelkõige taastuvenergia ja salvestuse stsenarium, tuumaenergia stsenarium ja taastuvgaasi stsenarium. Neis stsenariumides väheneb kasvuhoonegaaside heide eeldusel, et põlevkivielektrijaamades asendatakse põlevkivi alates 2030 biomassiga, mõningast heidet tekitab aastal 2050 fossiilgaas juhul, kui seda veel tekib (põlevkiviõli uttegaasi kasutusel põlevkivielektrijaamades).”* Stsenariumi puhul eeldaks, et selles kirjeldatakse teatud valikutega terviklik teekond eesmärgini. Hetkel näib, et

¹ https://energy.ec.europa.eu/system/files/2020-03/ee_final_necp_main_ee_0.pdf

stsenariumina käsitletakse võimalik et samaaegselt realiseeruvaid kontseptsioone, mille osas ENMAK ega KSH ei võta seisukohta. See on esiteks väga segadusttekitav ning teiseks ei ole sellise lähenemise korral võimalik hinnata eeldatavate valikute mõjusid, mis peaks aga olema KSH peamiseks eesmärgiks. **Teeme seetõttu ettepaneku sõnastada selged stsenaariumid ja hinnata nende mõju (nt mõju tuumajaama rajamise korral; mõju taastuenergiaarendustele kolmes skaalas - siseriikliku energiavarustuse tagamiseks (A); siseriikliku energiavarustuse tagamiseks + väikses mahus ekspordiks (A+B); siseriikliku energiavarustuse tagamiseks + suures mahus ekspordiks (A + C)).**

- Peatükis 7 välja toodud strateegiliste dokumentide hulgas, mis on seotud ENMAK 2035ga ja millega seost on vaja hinnata, peavad kindlasti olema ka **ÜRO kliimakonventsioon sh Pariisi leping**, sest Eesti on lepingu osaline ka otse ja peab täitma lepingus võetud kohustusi.
- Aruandes rõhutatakse läbivalt, et positiivne mõju keskkonnale tekib kliimanetraalsuse poole liikumisega, mis toob kaasa kasvuhoonegaaside (KHG) heite vähenemise. See on väga üldsõnaline hinnang, mis on ebapiisav strateegiliste otsuste langetamiseks. Kliimamuutuse võimalikuks kiireks pidurdamiseks on vaja KHG heidet vähendada võimalikult kiiresti, seega peaks KHG koguheidete hulk olema oluline kriteerium erinevate stsenaariumite hindamisel ja valikul. Korduvalt on välja toodud, et Eesti panus sellesse on väga oluline, kuna meil on teiste riikidega võrreldes väga kõrged KHG heited. Peatükis 7.1 on välja toodud, et Eesti KHG heide aastaks 2030 ei ole kooskõlas ELi 55% heitmete vähendamise eesmärgiga kooskõlas olevaks, kuid ei too välja, kas ENMAKis kavandatavad tegevused on kooskõlas ELi eesmärkide saavutamiseks. Ka on vaja anda hinnang KHG heidete erineva vähenemise tempo ja koguhulga piiriülesest mõjule.
- Peatükk 8.6 Jäätmete ei käsitle põlevkivikasutusega seotud jäätmete teket, kuigi see on kõige suurema mahuga jäätmeliik Eestis. Seda arvesse võttes on arusaamatu väide, et "Olulisim jäätmete ilmselt kaasneb akude kasutuselevõttuga, kuna nende mass on suur ja jäätmekäitlus keeruline." Põlevkivijäätmete ladestamine vajab selgelt füüsilist ruumi, mis mõjutab loodust. Põlevkivijäätmete info on välja toodud ka KSH aruande lisa 4, mis näitab, et tegemist on arengukavas kavandatud tegevuste olulise mõjuga. **Teeme ettepaneku lisada peatükki ka põlevkivijäätmete mõju hinnang.**

Tagasiside Natura hindamisele

- Natura hindamisel on lähtutud eeldusest, et ENMAK kõik tegevused on kavandatud lähtuvalt kliimanetraalsuse eesmärgist ja sellest tulenevalt on arengukaval kaudne positiivne mõju looduskeskkonnale, Natura 2000 võrgustikule ning ENMAK 2035 rakendamine ei ole vastuolus loodusdirektiivi ega linnudirektiivi põhimõtetega.
- Kliimanetraalsuse saavutamisel võib piltlikult öeldes ehitada ekspordi eesmärgil tuule- ja päikeseparke täis kogu Eesti, samuti rajada tuumajaama, ning samas on võimalik selline valik, et ENMAK-is seatakse siseriiklikust energiavajadustest ja loodus- ja elukeskkonna kvaliteedist lähtuv optimaalne tase, mis on ühtlasi arenduste piiriks. Sest avalikes huvides ei ole mistahes (taastuv)energiaarendus, vaid

optimaalne, energiavarustust tagav ning maastikke ja keskkonda säästev arendus. Seega positiivse mõju esinemist saab eeldada siiski vaid juhul, kui lähtutakse optimaalsest siseriiklikust vajadusest ja määratakse ka vastavad sihttasemed, mida ei ületata. Asjaolu, et ENMAK arenduste suundi ja piire (ehk terviklike stsenaariume) ei adresseeri, on läbiv probleem, kuid ilma selleta jäävad ka KSH käed lühikeseks, sest mida on õigupoolest hinnata, kui kõigil arendussuundadel on enamvähem võrdväärne võimalus realiseeruda? Juhtiva ja suunava funktsioonita arengukava ei toimi.

- Eelhindamise tabeli p.3.6. "Kütusevabade energiaallikate osakaalu suurendamisega seotud tegevused" veerus "Mõju prognoosimine" märgitakse, et "*päikeseenergia osas keskendub ENMAK hoonete potentsiaali kasutamisele, mis ei ole seotud Natura 2000 võrgustiku kaitse-eesmärkide mõjutamisega ning ei vaja täpsemat käsitlust Natura asjakohases hindamises.*" Samas ENMAK 2035 eelnõu tabelis 3.6. tegevuse "Kütusevabade energiaallikate osakaalu suurendamine" juures on välja toodud, et päikesevabade rajamise indikatiivne potentsiaal aastaks 2030 on 1,2-2 GW. Jääb ebaselgeks, kas see 1,2-2 GW moodustubki vaid hoonetele paigutatavatest paneelidest? See oleks iseenesest maakonkurentsi arvestades positiivne suundumus. Kuid juhul, kui jätkatakse ka päikeseenergeetika taristu planeerimist ja rajamist eraldi päikesevabadeks, oleks vajalik ka see suund ENMAKis hõlmata, eesmärgistada, korrastada ning keskkonnamõjude ja maakonkurentsi kontekstis ohjata.
- Eelhindamise tabeli p.3.7. "Taastuvelektri tootmise ja kasutusega seotud riskide maandamine" on märgitud, et mõju Natura 2000 võrgustikule puudub, kuna kavandatakse regulatiivseid ja korralduslikke tegevusi (õiguslik raamistik, hüvitised, garantiid jm), millel puudub seos looduskeskkonna, sh Natura 2000 võrgustikuga. Tegevus ei too kaasa arendusi ega suuna alamtegevusi, mis tekitaksid muutusi looduskeskkonnas. Samas märgitakse nt tegevuste lühikirjelduses mh koosluste ja taastuvelektri kombineeritud lahendusi. Millega on tegu? Kuna kooslustena mõistetakse valdavalt looduslike organismide kooselu, siis vajab see kindlasti täpsustamist. Lisaks on õiguslikul raamistikul, hüvitistel ja garantiidel väga suur potentsiaal mõjutada ka arenduste ulatust ehk nende realiseerumist maastikus, millel omakorda võib olla mõju ka Natura aladele. Seetõttu peame vajalikuks selle tegevuse mõju hinnata.
- Eelhindamise tabeli p. 5.4. "Fossiilkütuste asendamine taastuenergiaga" osas mõju Natura 2000 aladele ei tuvastatud. Samas kui jätkatakse ja kasvatatakse põlevkiviõli tootmist ning ka põlevkivielektri tootmist juhitava võimsuse jaoks, siis jätkub põlevkivi kaevandamine, millel on ilmselge mõju Natura 2000 aladele, sest enamik olemasolevaid põlevkivikaevandusi ja -karjääre piirnevad Natura võrgustiku aladega (Puhatu, Sirtsu, Muraka, Selisoo jt), mis on valdavalt sookaitsealad ning mille hüdroloogiline režiim ja koosluste seisund sõltub otseselt sellest, kui kaua ja kui palju põlevkivi veel Eestis kaevandatakse. Seega vajab see tegevus kindlasti Natura hindamist ning ka asjakohaseid stsenaariume põlevkivikasutusest väljumise (kiiruse) kohta. Lisaks vajab selles kontekstis hindamist kliimamuutuste kiirendamise/võimendamise mõju, mis põlevkivikaevandamise ja kasutamisega kaasneb.
- Natura hindamise aruandes on läbivalt meetmeid hinnatud väga kitsast otsese füüsilise mõju vaatest, mis on seotud nt taristu ehitamisega, aga on selge, et Natura elupaiku mõjutavad ka laiemad protsessid nt kliimamuutus. Fossiilkütuste

kasutamise maht ja ajaperiood on otseselt seotud kliimamuutuste süvendamisega, seega kõik tegevused, mis mõjutavad fossiilkütuste kasutamise lõpetamist mõjutavad Natura elupaiku, sest kliimamuutus mõjutab Natura elupaiku. Seega hinnangud nt p 5.4 Fossiilkütuste asendamine taastuenergiaga mõju puudumise kohta ei ole korrektsed. Teiseks on väga paljud suure mõjuga meetmed (3.1 elektrienergia tarbimise juhtimine, 3.7 Taastuvelektri tootmise ja kasutusega seotud riskide maandamine jt) kvalifitseeritud regulatiivseks, kuigi neil on selge mõju looduskeskkonnale energiatarbe mõjutamisel ja nt puidu biomassi kvalifitseerimistingimuste reguleerimisel, millel on selge mõju puidunõudlusele, mis oluliselt mõjutab raiesurvet sh kaitsealadel.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Maia-Liisa Anton

Eesti Keskkonnaühenduste Koja koordinaator, EKO kliimatöörühma nimel